

РЕЦЕНЗИЯ

от д-р Димитър Димитров Попов

професор в Катедрата по български език

на Шуменския университет „Епископ Константин Преславски“

на дисертационен труд за присъждане

на образователната и научна степен „**доктор**“

в Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“

по: област на висше образование 2. *Хуманитарни науки*;

професионално направление: 2. 1. *Филология*;

докторска програма: *Български език (Съвременен български език – морфология)*

Автор: Радостина Колева Колева

**Тема: ЕЗИКОВА И КОМУНИКАТИВНО-РЕЧЕВА ХАРАКТЕРИСТИКА НА
РОДОВИТЕ ПРИЗНАЦИ В БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК**

Научен ръководител: проф. д.ф.н. Вера Тервел Маровска –

от Катедрата по български език на Филологическия факултет в Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“

1. Общо описание на представените материали

Със заповед № РД-21-540 от 15.03.2023 год. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ (ПУ) съм определен за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема „Езикова и комуникативно-речева характеристика на родовите признаци в българския език“ за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ в област на висше образование 2. *Хуманитарни науки*, професионално направление 2. 1. *Филология*, докторска програма *Български език (Съвременен български език – морфология)*.

Автор на дисертационния труд е *Радостина Колева Колева* – докторант в редовна форма на обучение към катедра „Български език“ с научен ръководител проф. д.ф.н. Вера Тервел Маровска от Катедрата по български език на Филологическия факултет в Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“.

Представеният от Радостина Колева Колева комплект материали на хартиен носител е в съответствие с Чл.36 (1) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ, включва следните документи:

- молба до Ректора на ПУ за разкриване на процедурата за защита на дисертационен труд;
- автобиография в европейски формат;
- протокол от катедрения съвет, свързан с докладване на готовността за откриване на процедурата и с предварително обсъждане на дисертационния труд;
- дисертационен труд;
- автореферат;
- списък на научните публикации по темата на дисертацията;
- копия на научните публикации;
- списък на забелязани цитирания;
- декларация за оригиналност и достоверност на приложените документи;
- справка за спазване на специфичните изисквания на съответния факултет.

Докторантът е приложил 13 публикации по темата на дисертацията.

2. Кратки биографични данни за докторанта

Радостина Колева Колева е завършила специалността *Български език и немски език* през 1998 г. (магистърска степен) и след това през 2007 г. специалността *Английски език и методика* (като втора магистърска степен), От 2015 г. тя е започнала редовна докторантура в Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“. Междувременно още от 1998 г. насам през определени периоди от време тя е работила и в различни училища на град Пловдив като учител по немски език. По такъв начин се е утвърдила като компетентен и всеотдаен преподавател, който проявява изключителна прецизност и отговорност в подготовката, организирането и провеждането на учебните занятия.

Опора за нейната професионална реализация на изследовател представлява солидното ѝ филологическо образование, както и нейният добър професионален опит, който я отличава като кооперативен колега с екипно поведение, а също – дисциплиниран и организиран учен. Подобни качества са изключително полезни за всеки, който се е посветил на граматиката.

3. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Дисертационният труд на Радостина Колева е посветен на ключовия въпрос за лексикално-граматичната категория род на съществителните имена в българския език – една тема, която е несъмнено актуална, но и конкретно новаторски обвързана както със семантиката на личните субстантиви, така и с названията на някои животни, назовани в граматиката. Както е видно, изборът на тази тема от автора на дисертацията е предизвикан и мотивиран от

отсъствието на подобни изследвания, посветени на стилистичните възможности на категорията род в българския език и добре се вписва в системата на най-актуалните съвременни лингвистични търсения и тяхната динамика.

Основната цел на дисертационния труд е да се направи пълно актуално описание на лексикално-граматичната категория род на съществителните имена в морфологичен и в стилистичен аспект на съвременния етап от развитието на българския книжовен език.

Предизвикателството да се пристъпи към подобна изследователска разработка оправдава напълно изискването за актуалност на темата, за да бъдат запълнени по този начин някои бели полета, свързани с доизясняването на информацията по дискутираните въпроси. Ето защо с това се налага впечатлението и за безспорната дисертабилност и иновативност на избраната тематика като собствен принос на автора за нуждите на съвременното езикознание.

4. Познаване на проблема

Разглежданата в дисертацията проблематика, посветена на родовите признаци и техните особености в съвременния български език, е проучена прецизно и е разработена в детайли от дисертанта. Независимо от факта, че съществуват и множество материали от други автори, посветени на разнообразни аспекти по темата, авторът на труда е успял да оцени стойностно изследвания от него материал и да открие правилно своето място в интерпретацията на наблюдаваните от него морфологични процеси. По такъв начин Радостина Колева е съумяла творчески да приложи лингвистичните си знания от натрупаната теория за осъществяване на своите конкретни научноизследователски задачи. Без съмнение, по отношение на литературните източници тя като всеобхватно информиран специалист подхожда критично, изразявайки своето лично мнение по даден въпрос, в което ясно прозира нейната самостоятелност на изследовател, аналитичност на анализатор и категоричност в оценките на млад и гъвкав учен, способен без чужда помощ да аргументира позицията си в режим на дискусия, предлагайки оригинални, но наред с това и разумни решения от позициите си на компетентен автор.

Библиографията на труда включва 140 източника, от които 134 са на кирилица и 6 – на латиница и публикуването им през последните десетилетия само по себе си свидетелства за подготовката на докторанта в хода на осъществяване на стоящите пред него дисертационни задачи.

5. Методика на изследването

Изследвателят на труда разчита изцяло на наблюденията си върху една налична богата емпирична база данни. В дисертационния труд за целите на реализиране на тази изследователска процедура успешно са приложени следните методи: синхронно описание,

емпиричен изследователски метод, систематизиране и обобщение. Тъкмо интегрирането на елементите от избраната по този начин методика на изследване в този труд позволява да се постигне успешно поставената основна цел, а именно – да се направи пълно актуално описание на лексикално-граматичната категория род на съществителните имена в морфологичен и в стилистичен аспект на съвременния етап от развитието на българския книжовен език, като с това да бъде даден **адекватен отговор на задачите, решавани в дисертационния труд.**

6. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Дисертационният труд на Радостина Колева разглежда проблемите на лексикално-граматичната категория род на съществителните имена в българския език. Вниманието към подобна изследователска разработка оправдава напълно авторовите интереси, обхващащи съвременната интерпретация на граматическия род в българския език, за да бъдат запълнени по този начин някои бели полета, свързани с доизясняването на информацията по дискутираните въпроси.

Разработката съдържа 242 стандартни компютърни страници и се състои от увод, три глави, заключение, библиография (140 източника, от които 134 на кирилица и 6 на латиница), списък на ексцерпираните източници и списък на използваните съкращения и латински термини. Отделните части и параграфите в тях създават усещането за уют при четене на натоварения научен текст и също за лекота при неговото възприемане въз основа на пропорционалността на следващите един подир друг симетрично разположени отделни текстови фрагменти. Формално погледнато, всичко това създава впечатлението за композиционна хармония на пропорциите на научния текст.

Обект на изследване в настоящия труд е лексикално-граматичната категория род на съществителните имена, а **предмет на изследване** са личните съществителни имена с техните морфологични и стилистични особености.

Още в уводната част Радостина Колева очертава ясно терминологичния апарат, с който си служи в дисертацията за целите на описанието и интерпретацията на субстантивния род в българския език, като декларира с това, че неотклонно следва и с труда си собствено дообогатява концептуалната традиция на своите учители и предшественици – авторите на теорията и методологията на морфологичното изследване от Пловдивската школа по функционална граматика.

Първа глава е наименувана „Категорията род”. В нея е представена логико-философската интерпретация на съществителното като вид дума, разгледана е типологията на

рода и е коментиран проблемът за наличието или липсата на род в някои езици. Описани са трите вида категоризации на предметността – с именни класификатори, с класове и с родове, като е направен критичен преглед на становищата на българските езиковеди за категорията род при съществителните имена от Възраждането до днес.

Във втора глава „Лексикално-граматичната категория род при съществителните имена” дисертантът се спира подробно на различните класове съществителни имена: на одушевените (разделени на лични съществителни и субстантиви – названия на животни), както и на някои групи дефективни съществителни – съществителните от общ род (които се разделят съответно на съществителни от общ мъжко-женски род и съществителни от общ мъжко-среден род), маскулинизираните, вариращите по род субстантиви, съществителните *pluralia tantum* и съществителните *dualia tantum*. Специално внимание е отделено на т.нар. колективни съществителни имена от типа *родители, съпрузи, кумове, младоженци* и др. Тук авторът на изследването предлага свои решения на спорните въпроси около категорията, свързани с наличието или липсата на семантика, с броя на членовете на категорията, с формалната и семантичната немаркираност и с проблема за значението мъжколичност. Отделно е разгледан и средният род, който според мнението на дисертанта заслужава по-специално внимание.

В третата глава от дисертационния труд „Родовите признаци и конотативната им семантика” са представени стилистичните възможности на родовете. Тук вниманието е концентрирано върху съществителните от семантичен общ род (този път – във връзка със стилистичния им потенциал), както и върху лексикално-граматичната метафора и лексикално-граматичната неутрализация при субстантивната категория род, но също така е отделено внимание и на олицетворението, доколкото то има връзка с категорията род. Наред с това специално са разгледани особеностите при умалителните и увеличителните съществителни имена. Разбира се, за читателя е ясно, че едно пълно стилистично изследване на субстантивите не би могло да се осъществи единствено и само в рамките на един такъв труд, защото за целта е необходимо да бъдат проучени също и другите две категории, които са така характерни за коментираната част на речта – числото и дихотомията *определеност – неопределеност*, но всъщност, реално погледнато, те биха могли да бъдат предмет на изследователски интерес едва в едно отделно по-нататъшно изследване.

Общата констатация, която се налага въз основата на изпълнението на поставените задачи в дисертацията във връзка с творческия замисъл на изследването, може да се формулира по следния начин: Направен е успешен опит да се разрешат основните спорни въпроси, свързани с категорията род на съществителните имена (напр., въпросът за броя на

родовете; за формалната и семантичната немаркираност; за наличието или липсата на семантика; за характера и спецификата на значението мъжколичност); представен е възможно най-детайлно стилистичният потенциал на категорията род (какви са стилистичните възможности на средния род; как в рамките на тази категория се изграждат неутрализации и транспозиции; как категорията служи за целите на олицетворението).

Безспорни достойнства на труда са неговата задълбоченост и прецизност на формулировките при описание на наблюденията и анализите, богатството на открития илюстративен материал, както и безупречният логико-разсъдъчен стил на научното изложение.

Компетентността на Радостина Колева като автор на труда е засвидетелствана от начина, по който тя интерпретира и коментира самостоятелно и аналитично чуждите разработки по обсъжданата тематика, приемайки или отхвърляйки тяхната концептуална значимост и изразявайки личното си отношение относно тяхната пригодност за целите на нейното изследване. Това маркира нейния научен профил на млад и задълбочено мислещ учен със собствена физиономия на сериозен и добросъвестен изследовател, който не следва сляпо доказани вече тези на утвърдени учени, а изразява собствено мнение и то – аргументирано. Позволявам си тук да отправя своите адмирации към научния ръководител на докторанта – проф. д.ф.н. В. Маровска за избора на темата и също, че е успяла да мотивира дисертанта да осъществи по свой начин този сполучлив принос на планирания замисъл в сферата на граматическата стилистика (морфостилистиката на рода).

Като цяло дисертацията представлява самостоятелно оригинално интердисциплинарно научно изследване, което напълно отговаря на наукометричните изисквания на жанра.

7. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Текстът на дисертацията на Р. Колева притежава необходимите качества на научно изследване. Той свидетелства, че авторът на дисертацията може самостоятелно да обработва и научно да оценява езиков материал; че демонстрира достатъчната необходима компетентност за езиковите и за речеворазвойните процеси в съвременната българска граматика.

Настоящият дисертационен труд е първото изследване в българската граматична литература, посветено специално на особеностите на субстантивния род. В него специално внимание е отделено на средния род. Там е доказано, че той е експресивен на равнището на номинацията – съществителните от среден род, назоваващи възрастни лица, не са неутрални в стилистично отношение, а служат за целите на т. нар. лексикално-граматична метафора. Изразена е позиция по спорните въпроси около лексикално-граматичната категория род,

свързани с наличието или липсата на семантика, значението мъжколичност, различаването на род в мн. ч. и др. За първи път в науката са разгледани на едно място различните видове родово дефективни съществителни имена, като подробно са описани и техните особености. Наред това са изследвани т. нар. колективни съществителни имена, които не са много добре проучени в науката. Предложен е алтернативен термин за тяхното назоваване – *обобщаващи съществителни имена*. Разгледан е подробно конотативният потенциал на трите рода, като за целта е използван богат ексцерпиран материал. Вместо *транспозиция* и *неутрализация* са въведени и обосновани от докторанта термините *лексикално-граматична метафора* и *лексикално-граматична неутрализация*, които вероятно по-точно описват преносната употреба на родовете.

Приносният характер на депозираната за обсъждане научна разработка има както теоретична, така и практико-приложна значимост, защото констатираните положителни резултати категорично оправдават необходимостта от тяхното използване като иновационна теория, способстваща за практическото им прилагане в конструирането на един бъдещ теоретичен модел на категорията *род*, както и в качеството им на образец за осигуряването на стабилна емпирична основа за бъдещи проучвания, посветени на българската морфология

8. Преценка на публикациите по дисертационния труд

Предложени са 13 самостоятелни публикации по темата на дисертацията, като осем от тях представляват доклади от национални и международни конференции, което свидетелства за това, че в голямата си част резултатите от проучванията на Радостина Колева са апробирани пред професионална аудитория, а една от статиите е поместена в периодично издание, индексирано в Scopus.

9. Лично участие на докторанта

Дисертационният труд представя своя автор като отлично подготвен лингвист (морфолог), който с лекота се ориентира в сложната и многолика научна проблематика. Проявената творческа самостоятелност е факт и при работата с теоретичните източници, и при анализирането, систематизирането и моделирането на езиковите явления, както и при интерпретирането и обобщаването на резултатите от изследването.

10. Автореферат

Авторефератът е изработен според изискванията на жанра си и правилно отразява същността на дисертацията.

11. Критични забележки и препоръки

Бих препоръчал на авторката на този текст да предпочете традиционната безлична форма на изразяване в научното изложение вместо *ние*-формата, с която тя си служи. От това трудът само би спечелил при отпечатването му евентуално като книга.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд *съдържа научни, научно-приложни и приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката* и отговарят на всички изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на ПУ „Паисий Хилендарски“.

Дисертационният труд показва, че докторантът(ката) Радостина Колева Колева **притежава** задълбочени теоретични знания и професионални умения по научна специалност *Български език* като **демонстрира** качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Поради гореизложеното, убедено давам своята **положителна оценка** за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и **предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор“** на Радостина Колева Колева в област на висше образование: 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология, докторска програма *Български език (Съвременен български език – морфология)*.

26.03. 2023 г.

Рецензент: .....

Проф. д-р Димитър Попов